

Юрій Каліберда,

*кандидат історичних наук,
завідувач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровської філії
ВМУРОЛ «Україна»*

**КИТАЙСЬКИЙ МАРШАЛ
УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ**

«Фен Юсян (справж. прізви. — Іреней Фендь, 1868 — п. після 1937) — китайський військовий та політичний діяч. Українець за походженням», — таку інформацію подає третій том «Довідника з історії України» (Київ, 1999) про нашого співвітчизника — майже невідомого на своїй історичній Батьківщині звичайного хлопця із Закарпаття і одночасно американського контр-адмірала та міністра оборони Китаю, що свого часу відіграв вирішальну роль на арені світової політики.

Чимало могутніх історичних постатей, промайнувши яскравою кометою на небосхилі людської історії, назавжди пішли в небуття, забуті своїми співвітчизниками, не прийняті світом. Не винятком у цьому були і українці, які впродовж багатьох століть шукали кращої долі за межами власної Батьківщини. Проте сьогодні, з відновленням української державності, нарешті з'явилася нагода повернути до національної пам'яті їхні славні імена та вчинки.

Іреней Фендь народився у с. Біштр на Закарпатті у збідній родині греко-католицького священика. Закінчив гімназію в Експеріясі. Хлопець належав до категорії людей, яких сьогодні називають поліглотами. З дитинства мав феноменальну пам'ять. Ще під час навчання відзначався здібностями до вивчення іноземних мов, багато читав, писав вірші. Мав непогані артистичні

здібності, які дозволяли йому дуже легко пристосовуватися до культури і звичаїв різних країн та народів.

Як і більшість його сучасників, мріяв розбагатіти, а тому замолоду подався за кордон. Заповзятливого хлопця приваблювала загадкова далека Америка, тодішнє Ельдорадо для всіх знедолених, але енергійних, сміливих і працелюбних чоловіків. То був час «золотої лихоманки», шукачі багатства й пригод стікалися з усіх куточків світу до золотоносної Аляски.

Отже, найнявшись на корабель, Іреней у 1880-х роках приплив до Сполучених Штатів. Але незабаром робота на Юконських копальнях з видобування золота йому набридає і, так і нерозбагатівши, він іде на військово-морську службу.

У 90-х роках сер Джеремі Фен (так його нарекли на флоті) закінчив школу морських офіцерів.

Під час американо-іспанської війни 1898 року капітан Джеремі Фен брав безпосередню участь у боях на Карибських островах, під час яких проявив мужність і здобув багато нагород. А у 1900 році за вміле проведення бойових операцій навіть був удостоєний звання «полковника», а згодом — «контрадмірала». У тому ж році брав участь у придушенні повстання боксерів у Китаї.

На цьому український шукач пригод завершив свою стрімку кар'єру в американській армії: в одному з останніх боїв він зазнав важкого поранення.

Після виходу у 1903 році за станом здоров'я у відставку проживав у Сіетлі, де заснував власну торговельну компанію з продажу східних прянощів, якою керував до 1913 року.

У 1905 році Джеремі Фен у справах бізнесу відвідує Пекін, поїздка до якого назавжди змінює його життя. У столиці Китаю він зустрічає і закохується у китаянку християнського віросповідання, з якою невдовзі одружується, і назавжди переїжджає на її батьківщину. Там починає робити запаморочливу кар'єру.

Зірка українця яскраво засяяла над Великою стіною. Цінська імперія вже агонізувала. У цей час по всьому світу прокотилася буревій революцій. Не минув він і могутнього китайського дракона. Імперію розхитали бездарне правління регентші Ци Сі, засилля маньчжурської знаті, часті повстання, суцільне зубожіння населення.

У 1910 році Іреней закінчив Баодинську військову школу і бере активну участь у Сінхайській революції 1911–1913 років.

Він розділяв революційний романтизм багатьох військовослужбовців китайської армії, які підтримували революційні події, а його досвід у військовій сфері, отриманий на початку 1900-х років, міг бути корисним у громадянській війні.

З 1913 року Іреней Фендь постійно проживав у Пекіні. Сінхайська революція 1912 року привела до влади президента Юань Шикая та встановила у Китаї гоміньданівський режим. Новому урядові бракувало фахівців. Саме в цей час Іреней Фендь, або контр-адмірал у відставці Джеремі Фен, запропонував свої послуги військового спеціаліста.

Так, у 1913 році з'явився перший китайський генерал Фен Юсян (馮玉祥, 冯玉祥), який невдовзі вступив на службу до президента Юань Шикая, а після його смерті служив в арміях різних дайцзунів — китайських мілітаристів, які володіли цілими провінціями на півночі Китаю.

З часом Фен Юсян зумів звільнитися від верховенства інших північних мілітаристів і стати доволі самостійним правителем у провінції Шенсі, якою він одноосібно керував з 1917 до 1926 року.

Проте стиль керівництва генерала Фен Юсяна кардинально відрізнявся від інших військових правителів. Він поєднував у собі сувору військову дисципліну з патерналістською політикою у дусі християнського соціалізму, прихильником якого генерал себе щиро вважав. За це він навіть отримав прізвисько — «генерал-християнин». Незважаючи на протидію з боку свого оточення, Фен Юсян охрестив не тільки свого сина, але навіть частину своїх солдатів.

У жовтні 1924 року, під час Першої чжилійсько-фінтянської війни, генерал Фен Юсян відкрито виступив проти лідера чжилійської мілітаристської кліки У Пейфу, якого раніше підтримував. Разом з вірними йому військами зайняв Пекін, позбавив влади маріонеткового імператора Пу І (Сюань Туна), створив новий пекінський уряд, який був лояльний до революційних сил Південно-Східного Китаю, очолюваних видатним лідером китайської революції Сунь Ятсеном.

Фен Юсян фактично контролював столичний уряд. Для зміцнення свого успіху вміло використав розбіжності між ворогуючими угрупованнями і звернувся за підтримкою до своїх колишніх ворогів — фінтянської кліки. За допомогою радянських радників китайський воєначальник реорганізував північні вій-

ська, на базі яких у ході Другої чжилійсько-фінтянської війни була сформована «національна армія» (Гоміньцзюнь).

Одночасно генерал Фен Юсян проводив таємні переговори з Сунь Ятсеном, підсумком яких став його перехід на бік революційного уряду, що, на думку багатьох істориків, призвів до поразки дайцзунів у громадянській війні в Китаї.

У той же час у 1926 році в ході боїв з фінтянцями його війська вимушені були залишити Пекін.

Послідовно відстоюючи національні інтереси китайського народу, Фен Юсян вороже відносився до Японії та Радянської Росії. Відомо, що генерал відкрито співпрацював з бароном Унгерном та іншими лідерами Білого руху на Далекому Сході.

Завдяки зусиллям генерала Фен Юсяна на території Китаю були створені антирадянські еміграційні центри. Так, наприклад, у Харбіні тоді мешкало 50 тисяч українців і 30 тисяч росіян. Тут успішно діяла «Українська колонія», а згодом — «Далекосхідна Січ».

Українці на той час були найчисельнішою національною меншиною Харбіна, яка активно підтримувала уряд Гоміндану. У 30-х роках ХХ століття Організація українських націоналістів навіть намагалася налагодити взаємостосунки з Фен Юсянем.

У 1927 році Фен Юсян вступив у Гоміндан, став одним із впливових лідерів його лівого крила. У 1926–1927 роках з візитом відвідав Радянський Союз.

Під час очолюваного комуністами Північного походу Національно-революційної армії Китаю у 1926–1927 рр. підтримав її військовий наступ на півдні. У 1929 році разом із своїми військами звільнив від мілітаристів північну та центральну частини Китаю.

Підтримав заколот Чан Кайші 12 квітня 1927 року, проте невдовзі критикував політичний курс нанкінського уряду Чан Кайші та Ван Цзиня, спрямований на згортання революційних перетворень у країні та посилення конфронтації з китайськими комуністами.

Наприкінці 1920-х років новий президент Китаю Чан Кайші надав Фен Юсяню чин маршала. Деякий час українець був міністром оборони і активно впливав на політику Чан Кайші. Його підпис стоїть під текстами угод між Китаєм і СРСР, що був представлений радянським маршалом В. Блюхером. До ре-

чі, у своїх спогадах радянський маршал давав досить високу оцінку Фен Юсяню як військовому фахівцю.

У 1932 році Японія вторглася в Маньчжурію. У північно-східному Китаї японці заснували маріонеткову імперію Маньчжоу-Го («Маньчжурська держава») на чолі з останнім імператором Генріхом Пу І. Ця держава після завоювання Японією Маньчжурії проіснувала до 1945 року.

Безуспішно намагаючись припинити японську військову агресію, Фен Юсян спільно з Чан Кайші звернулися до Ліги Націй з протестом. У Китаї терміново прибув її уповноважений сер Літтон, який перебував у дружніх стосунках з маршалом Фенем. Невдовзі Ліга Націй засудила вторгнення Японії, а та у відповідь вийшла з її складу.

У 1932 році після завоювання Японією Маньчжурії та підписання Китаєм кабального договору з японцями маршал Фен Юсян на знак протесту вийшов у відставку, але залишився жити в Китаї. Він і надалі був оточений повагою і славою.

Впродовж війни з Японією (1937–1945) виступав за об'єднання китайського народу у «єдиний фронт» Гоміндану і Комуністичної партії Китаю (КПК), а також об'єднання їхніх військових формувань. Певний час очолював гомінданівські війська, які разом з комуністичними партизанами активно боролися з японськими агресорами.

Після війни виїжджав до США, де ознайомлювався з досвідом «Нового курсу» президента Ф. Д. Рузвельта та відвідував місіонерські групи. Розірвав стосунки з урядом Чан Кайші, водночас не підтримував політику адміністрації американського президента Г. Трумена з відновлення громадянської війни проти комуністів у Китаї.

Така діяльність «опального» генерала дуже не подобалася лідерам ворогуючих сторін як на його новій батьківщині, так і на світовій арені, де розгорталася «холодна» війна.

Фен Юсян разом зі своєю дочкою загинув 4 вересня 1948 року від нещасного випадку у результаті пожежі на палубі радянського пасажирського теплохода «Перемога» на Чорному морі під час його слідування з Нью-Йорка до Одеси. Причиною пожежі стало загорання за нез'ясованих обставин кіноплівки, яку перевозили у трюмі судна.

Обставини смерті Фен Юсяна дуже нагадують діяльність спецслужб. За однією з версій він дуже заважав одноосібно-

Фен Юсян

му правлінню у Китаї лідера КПК Мао Цзедуну.

Домовину з небіжчиком відправили літаком у Москву, де тіло кремірували. У 1953 році Фен Юсян був урочисто перепохований у Китаї новим комуністичним урядом.

У 1930-х роках на Закарпатті жив його молодший брат Ігор Фендь. Він був учителем, потім займався адвокатською практикою. Фенді листувалися. За спогадами сучасників, Іреней Фендь був чоловіком середнього зросту, брүнетом. Гарно володів українською, російською, угорською, словацькою, польською, ні-

мецькою, французькою, англійською та китайською мовами.

Усі відзначали його вміння залагоджувати будь-які конфліктні ситуації, великий розум, винахідливість, спритність. Таким чином, він успішно поєднував у собі військовий, діловий, дипломатичний і політичний таланти.

Після смерті Фен Юсян залишив власні тритомні спогади «Мое життя», а також був відомий як автор багатьох віршів з військової тематики.

Анотація

У статті розглядається життєвий шлях, політична та військова діяльність відомого китайського військового і політичного діяча українського походження Фен Юсяна.

Ключові слова: контр-адмірал Джереми Фен, американсько-іспанська війна 1898 р., маршал Фен Юсян, Гоміндан.

Аннотация

В статье рассматривается жизненный путь, политическая и военная деятельность известного китайского военного и политического деятеля украинского происхождения Фен Юсяна.

Ключевые слова: контр-адмирал Джереми Фен, американо-испанская война 1898 г., маршал Фен Юсян, Гоминдан.

Summary

The article deals with life, political and military activities of the famous Chinese military and political leader of Ukrainian origin Fen Yuxiana.

Keywords: Rear-Admiral Jeremy Hairdryer, American-Spanish war in 1898, Marshal Fen Yuxiang, the Kuomintang.